

"Ljekar budućnosti više neće liječiti ljudski rod ljekovima, već će ishranom izliječiti i spriječiti bolest." Izjavio je jednom Thomas Edison, pronalazač

Kada je ishrana pogrešna, od medicine nema koristi. Kada je ishrana pravilna, lijek nije potreban!

Tim univerzitetskih profesora predvođenih **prof. dr Veliborom Spalevićem** sa Univerziteta Crne Gore i **prof. dr Aleksandrom Martinović** sa Univerziteta Donja Gorica, te **prof. dr Goranom Škatarićem**, univerzitetskim predavačem ekonomske grupe predmeta, **mr Igorom Jovanovićem**, koordinator projekta Razvoja klastera i transformacije ruralnih područja, te **Jasminom Rojević**, koja je diplomirala na biologiji PMF-a Univerziteta Crne Gore; danas, 27. septembra 2021. je u Podgorici radio sa polaznicima sa područja Golubovaca, Tuzi i Podgorice u vezi sa pitanjima podrške sektora ruralnog razvoja, mljekarstva, medicinskog i aromatičnog bilja, te maslinarstva. Ovom inicijativom, u ime Sekretarijata za preduzetništvo Podgorice rukovode **Maja Kostić**, diplomac Biotehničkog fakulteta Univerziteta Crne Gore, te **Dragana Krivčević**, finansijski menadžer.

Eksperti su sa budućim korisnicima podrške Evropske unije radili na razvijanju materijala za obuku zavisno od nivoa vještina i kapaciteta polaznika. Kontinuirane obuke koje će biti održane do kraja ove godine će polaznicima pružiti relevantna nova znanja i vještine vezano za razvijanje malih biznisa u sektoru mljekarstva, ljekovitog bilja, maslinarstva – istakla je **Maja Kostić**, operativni rukovodilac Projekta.

Podrška polaznicima će se zasnivati na kombinaciji prezentacija trenera, interaktivnom pristupu i aktivnom učešću polaznika, uključujući diskusije, grupni rad i druge odgovarajuće metode obuke – istakao je **prof. dr Velibor Spalević**. Imajući u vidu nivo iskustva i znanja koje posjeduju polaznici ovih fokus grupa, eksperti će uzeti učešće u radu kroz direktno mentorstvo sa korisnicima na farmama, a zavisno od otvaranja potreba, mogu biti organizovani i časovi u učionici sa podgrupama. Zamišljeno je da mentorske aktivnosti budu organizovane kroz individualno ili grupno mentorstvo, kada grupa treba biti okupljena na jednoj farmi. Cilj je pomoći učesnicima ovih obuka u pokretanju specifičnih aktivnosti u poljoprivredi kako bi, kao krajnji proizvod, dobili visokokvalitetne proizvode, uz niske proizvodne troškove i po mogućnosti visoke prihode – zaključio je **profesor Spalević**.

Očekuje se da će eksperti pomoći krajnjim korisnicima u daljem razvoju pružanja njihovih usluga, kod pripreme proizvoda za nova tržišta, te primjeni novih znanja i opreme na najbolji mogući način – istakla je **Maja Kostić**, operativni rukovodilac Projekta.

Prof. dr Aleksandra Martinović sa Univerziteta Donja Gorica je akcentovala da mljekarska proizvodnja predstavlja stratešku granu razvoja poljoprivrede u našoj zemlji. Bogatstvo biodiverziteta, te ekstenzivan način uzgoja doprinose specifičnom kvalitetu mlijeka. Zahvaljujući ovim karakteristikama, u Crnoj Gori potencijal za očuvanje i unapređenje tradicionalnih proizvoda od mlijeka predstavlja svojevrsnu prednost. Tradicija je povezanost sa teritorijom, kulturno-istorijskim nasljeđem i navikama ljudi sa određenog prostora. Uz očuvanje specifičnosti i zaštitu tradicionalnih proizvoda sektor mljekarstva može, uz pravilnu primjenu raspoloživih alata i primjera dobre prakse osnažiti, a proizvodi mogu biti valorizovani i van granica naše zemlje. Sve aktivnosti trebalo bi da budu usmjerene ka očuvanju i poboljšanju prirodnih resursa koji ostaju budućim generacijama – istakla je **Martinović**.

Naročito važan aspekt, uz očuvanje i unapređenje kvaliteta proizvoda je i njihova zdravstvena bezbjednost. Poštovanje načela dobre higijenske prakse, uvođenje HACCP standarda i korištenje mogućnosti primjene odredaba fleksibilnosti u ovoj oblasti za proizvođače malog kapaciteta predstavlja dodatnu priliku za razvoj. Kroz set radionica i u neposrednom radu sa proizvođačima na terenu biće obuhvaćeni svi navedeni aspekti – zaključila je prof. Martinović.

Prof. dr. Goran Škatarić je istakao da evropske integracije imaju pozitivan uticaj na pogranične regione. S jedne strane, granice su fizički uklonjene na većem dijelu unutrašnje teritorije EU. Sa druge strane pogranični regioni su postali plodno tlo za saradnju i institucionalne inovacije. Stepennost postignute prekogranične saradnje i organizacije značajno varira od regiona do regiona, u zavisnosti od kombinacije različitih faktora efikasne prekogranične saradnje, tačnije, ekonomskog, političkog liderstva i geografskih faktora. Ova današnja inicijativa nudi jedan od konceptualnih okvira za razumijevanje prekograničnog

regionalizma u kontekstu EU integracija, fokusirajući se na nivoe i želje za saradnjom među istraživačima, stručnjacima, ljudima koji žive u ruralnim područjima, na selu i od sela.

Crna Gora, zahvaljujući povoljnom geografskom položaju, pedološkom sastavu i klimatskim karakteristikama ima veliki potencijal za gajenje i sakupljanje samoniklih ljekovitih vrsta kao i za njihov plantažni uzgoj. Na teritoriji Crne Gore ima oko 400 vrsta ljekovitog bilja i to dovoljno govori o kakvom potencijalu se radi. Nekada je naša država bila veliki izvoznik ljekovitog bilja, ali na žalost to danas nije slučaj i veoma mali broj poljoprivrednika se bavi ovom djelatnošću. Kako bi se motivisao što veći broj građana da počne da se bavi ovom djelatnošću potrebno je pokrenuti radionice na kojima bi se vršila edukacija, kako sa aspekta branja tako i sa aspekta prerade i plasiranja ovih proizvoda na tržište. Osim edukacije potrebna je i finansijska podrška kako bi preduzetnici bili konkurentniji na tržištu – istakla je, pored ostalog **Jasmina Mučalica**, diplomirani biolog sa PMF UCG.

O važnosti udruživanja ljudi koji žive u ruralnim područjima ovog podneblja govorio je gospodin **Igor Jovanović**. Jovanović je istakao važnost udruživanja kroz klaster lanca vrijednosti koji predstavljaju geografsku koncentraciju međusobno povezanih specijalizovanih dobavljača, proizvođača, isporučioaca usluga, preduzeća iz srodnih industrija, i sa njima povezanih ustanova. Ovaj današnji skup dijelom ukazuje na korisnost komunikacija univerziteta sa krajnjim korisnicima, razvojnim agencijama, udruženjima poljoprivrednika ili preduzetnika, privredne komore i slično, koje se međusobno nadmeću u poslovanju, ali istovremeno i saraduju. Kroz klaster, farmeri zadržavaju svoju samostalnost, individualnost, svoju proizvodnju, svoje tržište, a pri tome mogu zajednički efikasno da djeluju unutar klastera. Govoreći o sličnim primjerima iz drugih krajeva Crne Gore, **Jovanović** je istakao da svaki klaster bude priča za sebe i ne može se jedan model klastera preslikati na drugi klaster. Otuda je potrebna brižljiva podrška kroz mentorstva ovog danas predstavljenog tipa. Na kraju je istakao da je, iz njegovog iskustva, osnovni problem u razvoju jednog klastera kod nas bivao nedostatak međusobnog povjerenja, nedovoljno razumijevanje od krajnjih korisnika klastera, te nepoznati izvori finansiranja za nove projekte.

Na pitanje zašto EU podržava prekograničnu teritorijalnu saradnju, iz tima eksperata, ovo je pojasnio profesor dr Velibor Spalević, koji je dvije decenije bio jedan od menadžera Evropske komisije za ovu oblast. Teritorijalna i međuregionalna saradnja značajno doprinosi evropskim integracijama, što uključuje slobodno kretanje roba i usluga. Kapital i ljudi prelaze granice. Prekogranična saradnja pomaže u smanjenju regionalnih razlika, jer su pogranični regioni u pravilu manje razvijeni, a saradnja stvara ekonomski dinamizam. Prekogranična saradnja, međutim, uglavnom ne bude nacionalni prioritet, pa postoji potreba za podrškom EU koja podstiče ovu vrstu saradnje – zaključio je **dr. Spalević**.

Iako su glavni pravci saradnje za prekogranični dio razvoj malih i srednjih preduzeća, turizam, prekogranična trgovina, kultura, zajedničke ekološke akcije, pristup prekogranične transportne i informacione mreže, prekogranične akcije tretiranja vode i otpada, zajednička zdravstvena zaštita, kulturna i obrazovne strukture, Integrisani pretpriprustupni instrument (IPA) za zemlje kandidate i potencijalne kandidate je u ovom specifičnom slučaju podržao ova ruralna područja Crne Gore, navela je **Dragana Krivčević**, finansijski menadžer projekta.

Capital City of Podgorica
Secretariat for Entrepreneurship
Project Office "Creating Employment in Agriculture"
Address: Vuka Karadžića br. 41, 81000 Podgorica

This project is funded by
the European Union

MNE-KOS

IPA CROSS-BORDER COOPERATION PROGRAMME
MONTENEGRO-KOSOVO 2014-2020

"Љекар будућности више неће лијечити људски род љековима, већ ће исхраном излијечити и спријечити болест." Изјавио је једном Томас Едисон, проналазач

Када је исхрана погрешна, од медицине нема користи. Када је исхрана правилна, лијек није потребан!

Тим универзитетских професора предвођених **проф. др Велибором Спалевићем** са Универзитета Црне Горе и **проф. др Александром Мартиновић** са Универзитета Доња Горица, те **проф. др Гораном Шкатарићем**, универзитетским предавачем економске групе предмета, мр **Игором Јовановићем**, координатор пројекта Развоја кластера и трансформације руралних подручја, те **Јасмином Ројевић**, која је дипломирала на биологији ПМФ-а Универзитета Црне Горе; данас, 27. септембра 2021. је у Подгорици радио са полазницима са подручја Голубоваца, Тузи и Подгорице у вези са питањима подршке сектора руралног развоја, мљекарства, медицинског и ароматичног биља, те маслинарства. Овом иницијативом, у име Секретаријата за предузетништво Подгорице руководе **Маја Костић**, дипломац Биотехничког факултета Универзитета Црне Горе, те **Драгана Кривчевић**, финансијски менаџер.

Експерти су са будућим корисницима подршке Европске уније радили на развијању материјала за обуку зависно од нивоа вјештина и капацитета полазника. Континуиране обуке које ће бити одржане до краја ове године ће полазницима пружити релевантна нова знања и вјештине везано за развијање малих бизниса у сектору мљекарства, љековитог биља, маслинарства – истакла је **Маја Костић**, оперативни руководилац Пројекта.

Подршка полазницима ће се заснивати на комбинацији презентација тренера, интерактивном приступу и активном учешћу полазника, укључујући дискусије, групни рад и друге одговарајуће методе обуке – истакао је проф. Спалевић. Имајући у виду ниво искуства и знања које посједују полазници ових фокус група, експерти ће узети учешће у раду кроз директно менторство са корисницима на фармама, а зависно од отварања потреба, могу бити организовани и часови у учионици са подгрупама. Замишљено је да менторске активности буду организоване кроз индивидуално или групно менторство, када група треба бити окупљена на једној фарми. Циљ је помоћи учесницима ових обука у покретању специфичних активности у пољопривреди како би, као крајњи производ, добили висококвалитетне производе, уз ниске производне трошкове и по могућности високе приходе – закључио је **професор Спалевић**.

Очекује се да ће експерти помоћи крајњим корисницима у даљем развоју пружања њихових услуга, код припреме производа за нова тржишта, те примјени нових знања и опреме на најбољи могући начин – истакла је **Маја Костић**, оперативни руководилац Пројекта.

Проф. др Александра Мартиновић са Универзитета Доња Горица је акцентовала да мљекарска производња представља стратешку грану развоја пољопривреде у нашој земљи. Богатство биодиверзитета, те екстензиван начин узгоја доприносе специфичном квалитету млијека. Захваљујући овим карактеристикама, у Црној Гори потенцијал за очување и унапређење традиционалних производа од млијека представља својеврсну предност. Традиција је повезаност са територијом, културно-историјским наслеђем и навикама људи са одређеног простора. Уз очување специфичности и заштиту традиционалних производа сектор мљекарства може, уз правилну примјену расположивих алата и примјера добре праксе оснажити, а производи могу бити валоризовани и ван граница наше земље. Све активности требало би да буду усмјерене ка очувању и побољшању природних ресурса који остају будућим генерацијама – истакла је **Мартиновић**.

Нарочито важан аспект, уз очување и унапређење квалитета производа је и њихова здравствена безбједност. Поштовање начела добре хигијенске праксе, увођење међународних стандарда и коришћење могућности примјене одредаба флексибилности у овој области за произвођаче малог капацитета представља додатну прилику за развој. Кроз сет радионица и у непосредном раду са произвођачима на терену биће обухваћени сви наведени аспекти – закључила је **проф. Мартиновић**.

Проф др. Горан Шкатарић је истакао да европске интеграције имају позитиван утицај на пограничне регионе. С једне стране, границе су физички уклоњене на већем дијелу унутрашње територије ЕУ. Са друге стране погранични региони су постали плодно тло за сарадњу и институционалне иновације. Степен постигнуте прекограничне сарадње и организације значајно варира од региона до региона, у зависности од комбинације различитих фактора ефикасне прекограничне сарадње, тачније, економског, политичког лидерства и географских фактора. Ова данашња иницијатива нуди један од концептуалних оквира за разумијевање прекограничног регионализма у контексту ЕУ

интеграција, фокусирајући се на нивое и жеље за сарадњом међу истраживачима, стручњацима, људима који живе у руралним подручјима, на селу и од села.

Црна Гора, захваљујући повољном географском положају, педолошком саставу и климатским карактеристикама има велики потенцијал за гајење и сакупљање самониклих љековитих врста као и за њихов плантажни узгој. На територији Црне горе има око 400 врста љековитог биља и то довољно говори о каквом потенцијалу се ради. Некада је наша држава била велики извозник љековитог биља, али на жалост то данас није случај и веома мали број пољопривредника се бави овом дјелатношћу. Како би се мотивисао што већи број грађана да почне да се бави овом дјелатношћу потребно је покренути радионице на којима би се вршила едукација, како са аспекта брања тако и са аспекта прераде и пласирања ових производа на тржиште. Осим едукације потребна је и финансијска подршка како би предузетници били конкурентнији на тржишту – истакла је, поред осталог **Јасмина Мучалица**, дипломирани биолог са ПМФ УЦГ.

О важности удруживања људи који живе у руралним подручјима овог поднебља говорио је господин **Игор Јовановић**. Јовановић је истакао важност удруживања кроз кластере ланца вриједности који представљају географску концентрацију међусобно повезаних специјализованих добављача, произвођача, испоручиоца услуга, предузећа из сродних индустрија, и са њима повезаних установа. Овај данашњи скуп дијелом указује на корисност комуникација универзитета са крајњим корисницима, развојним агенцијама, удружењима пољопривредника или предузетника, привредне коморе и слично, које се међусобно надмећу у пословању али истовремено и сарађују. Кроз кластере, фармери задржавају своју самосталност, индивидуалност, своју производњу, своје тржиште, а при томе могу заједнички ефикасно да дјелују унутар кластера. Говорећи о сличним примјерима из других крајева Црне Горе, Јовановић је истакао да сваки кластер буде прича за себе и не може се један модел кластера преликати на други кластер. Отуда је потребна брижљива подршка кроз менторства овог данас представљеног типа. На крају је истакао да је, из његовог искуства, основни проблем у развоју једног кластера код нас бивао недостатак међусобног повјерења, недовољно разумијевање од крајњих корисника кластера, те непознати извори финансирања за нове пројекте.

На питање зашто ЕУ подржава прекограничну територијалну сарадњу, из тима експерата, ово је појаснио професор др **Велибор Спалевић**, који је двије деценије био један од менаџера Европске комисије. Територијална и међурегионална сарадња значајно доприноси европским интеграцијама, што укључује слободно кретање роба и услуга. Капитал и људи прелазе границе. Прекогранична сарадња помаже у смањењу регионалних разлика, јер су погранични региони у правилу мање развијени, а сарадња ствара економски динамизам. Прекогранична сарадња, међутим, углавном не буде национални приоритет, па постоји потреба за подршком ЕУ која подстиче ову врсту сарадње – закључио је др. Спалевић.

Иако су главни правци сарадње за прекогранични дио развој малих и средњих предузећа, туризам, прекогранична трговина, култура, заједничке еколошке акције, приступ прекограничне транспортне и информационе мреже, прекограничне акције третирања воде и отпада, заједничка здравствена заштита, културна и образовне структуре, Интегрисани претприступни инструмент (ИПА) за земље кандидате и потенцијалне кандидате је у овом специфичном случају подржао ова рурална подручја Црне Горе, навела је **Драгана Кривчевић**, финансијски менаџер пројекта.

Capital City of Podgorica
Secretariat for Entrepreneurship
Project Office "Creating Employment in Agriculture"
Address: Vuka Karadžića br. 41, 81000 Podgorica

This project is funded by
the European Union

MNE-KOS

IPA CROSS-BORDER COOPERATION PROGRAMME
MONTENEGRO-KOSOVO 2014-2020